

Priserna på elmarknaden måste tåla en granskning

Dagens Nyheter den 29 december 2009

Torsdagen den 17 december ökade det svenska elpriset snabbt på den nordiska elbörsen Nord Pool till rekordhöga 14:58 kronor per kilowattimme (kWh). I jämförelse kostade elen det mer normala 43 öre per kWh samma timmar veckan innan. Fortums presschef förklarar prisökningen med ökad efterfrågan på grund av omslaget till kallare väder och ett oväntat produktionsbortfall vid Oskarshamn (SvD 18/12). Det redan låga kärnkraftsutnyttjandet sjönk alltså till en ännu lägre nivå förra veckan.

Varför är kärnkraftsutnyttjandet så lågt när det börjar bli som kallast? Hur kan det komma sig att elpriset exploderade just nu och under en så kort period? Beror det på en kombination av olyckliga omständigheter eller fungerar inte konkurrensen på elmarknaden?

Mot bakgrund av farhågorna för bristfällig konkurrens på elmarknaden har vi i en ny forskningsöversikt granskat de senaste studierna av priserna på den nordiska elbörsen, Nord Pool. Dessa studier försöker mäta i vilken utsträckning elpriset beror på att bolagen utövar marknadsmakt genom att producera för lite el.

Om man går in på Nord Pools hemsida (www.nordpoolspot.com), upptäcker man att det finns mer än ett pris på el i Norden. Flaskhalsar i elnäten leder ofta till att den nordiska marknaden bryts upp i regionala marknader, så kallade prisområden. Om priset är högre i Danmark än i Sverige, beror det på att flaskhalsar begränsar exportmöjligheterna av el från Sverige till Danmark. Nord Pools systempris avser priset som skulle råda på en fullt integrerad nordisk marknad helt utan flaskhalsar. Priset varierar även från dag till dag och över dygnet till följd av att efterfrågan skiftar mellan vardag och helg, dag och natt, och så vidare. Företagens möjligheter att öka sin vinst genom att utöva marknadsmakt beror sannolikt på flaskhalsarna i systemet och svängningarna i efterfrågan.

Studierna vi har undersökt finner inga belägg för någon grov och systematisk utövning av marknadsmakt på nordisk nivå: Nord Pools systempris avviker väldigt lite från vad som är förenligt med en välfungerande marknad. Lokal marknadsmakt till följd av flaskhalsar förefaller dock vara mer problematisk i vissa prisområden, som till exempel på Jylland. Baserat på den existerande forskningen är det frestande att som i DN:s ledare dra slutsatsen att utövande av marknadsmakt knappast är en trovärdig förklaring till att kärnkraftverken står stilla (DN 18/12). Det är dock omöjligt för utomstående att säga någonting om huruvida prisstegringen den 17 december berodde på marknadsmakt eller inte.

För det första antar alla studier av den nordiska marknaden som vi har undersökt helt enkelt att kärnkraften inte underutnyttjas. Forskningen fokuserar i stället på andra saker, som till exempel vattenkraften. Detta är oroväckande, speciellt eftersom varje kärnkraftverk i sig är tillräckligt stort för att på egen hand påverka priset.

För det andra undersöker forskarna ofta hur de genomsnittliga veckopriserna eller dygnspriserna avviker från vad som är förenligt med en välfungerande konkurrens. Studierna fångar alltså inte upp kortsiktig marknadsmakt som utövas från timme till timme.

För att få bättre information om huruvida företagen utnyttjar de ”fickor” av marknads­makt som kan uppstå till följd av flaskhalsar, oförutsedda produktionsstörningar och skift i efterfrågan är det av fundamental betydelse att få tillgång till mer detaljerade data över hur företagen beter sig på marknaden. Detta är data som elbörsen Nord Pool sitter på. Nord Pool har till dags dato varit avvisande och ”känner inte till något behov av en undersökning av elmarknaden” (Kraftjournalen nr 3, 2009).

Nord Pool ägs gemensamt av de fyra nordiska så kallade systemoperatörerna, i Sveriges fall av statliga Svenska Kraftnät. Svenska staten, det vill säga regeringen, borde således utöva sin ägarroll och kräva att Nord Pool, i likhet med flera europeiska elbörser, gör relevanta data tillgängliga för såväl myndigheter som en bred krets forskare. Det vore synnerligen lämpligt att någon annan än elbörsen själv undersökte aktörernas agerande på marknaden – om inte annat så för att undanröja misstanken om att allt inte står rätt till på elmarknaden.

Thomas Tangerås

Sven-Olof Fridolfsson